

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477) «192»:613

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-43-9-15>**Олександр Буравський**

Житомирський державний університет імені Івана Франка
доктор історичних наук, професор (Україна)
e-mail: buravskij@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1847-4605>ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/rid/AAR-1269-2020>**Ігор Власюк**

Житомирський державний університет імені Івана Франка
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: vlasyuk@zu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4679-4101>ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/454467>Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57847647200&origin=recordPage>**Розвиток санітарної справи на Волині в роки НЕПу (1921–1928 рр.)**

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати стан та проблеми розвитку санітарної справи на Волині в роки нової економічної політики (1921–1928 рр.). **Методологічною основою** дослідження є принципи науковості, історизму, об'єктивності, а також загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціальні історичні методи (історико-порівняльний, історико-статистичний, історико-системний). **Наукова новизна роботи** полягає у комплексному дослідженні розвитку санітарної справи на Волині у період НЕПу, залученні нових архівних документів для розкриття теми. **Висновки.** Санітарна справа на Волині у період НЕПу (1921–1928 рр.) розвивалася повільно, що пов'язано насамперед із наслідками громадянської війни. Загалом санітарно-гігієнічний стан у цьому регіоні був задовільним, поступово поліпшувався. Відбувалася боротьба з епідеміями (тифу, холери, туберкульозу та ін.), венеричними захворюваннями, а також проводились відповідні профілактичні заходи з боку санітарних органів. Однак залишалися проблеми недостатнього фінансування санітарної справи, незначної кількості особового складу та ін. Важливо зазначити, що розвиток санітарної справи у регіоні вимагав збільшення штатних лікарів-спеціалістів. Можна вважати задовільною також агітаційну, роз'яснювальну роботу, що проводилася органами санітарної просвіти для подолання епідемії. Огляд окремих лікувальних і дитячих закладів Житомира показав наявність санітарно-гігієнічних проблем. Кількість пацієнтів з певними інфекційними захворюваннями почала збільшуватися, зокрема, хворіли на венеричні захворювання. Актуальним було питання щодо обліку захворюваності на гострі інфекційні хвороби. Не менш важливим – завдання, що стосувалося утримання в чистоті торговельних місць на базарах. Потрібно було вирішувати й інші проблеми забруднення населених пунктів регіону. Санітарна справа на Волині, як і в Україні загалом, у названі роки потребувала постійної державної підтримки.

Ключові слова: санітарна справа, епідемії, Волинь, радянська влада, нова економічна політика.

Постановка проблеми. Санітарно-гігієнічний стан суспільства в усі періоди історії і на сучасному етапі залишається актуальною темою. Це одна з найважливіших складових здорового розвитку суспільства. Події останніх років, пов'язані з поширенням коронавірусної інфекції в нашій країні та усьому світі, зайвий раз вказують нам на значущість підтримки суспільством протиепідемічних заходів держави, правильного розуміння їх, своєчасного реагування кожної людини на ці виклики. Тому доцільним, на наш погляд, є вивчення історичного досвіду розвитку санітарної справи в Україні та її регіонах, зокрема, у період НЕПу (1921–1928 рр.).

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерельна база проблеми дослідження включає документи фондів Державного архіву Житомирської області (Ф. Р. 28. Волинський губернський виконком; Ф. Р. 276. Волинське губернське статистичне бюро; Ф. Р. 280. Житомирська міська рада робітничих, селянських та червоноармійських депутатів; Ф. Р. 327. Відділ управління Коростенського окружного виконкому; Ф. Р. 360. Житомирська повітовий відділ охорони здоров'я. Санітарна освіта), у яких міститься важливий матеріал для аналізу розвитку санітарної справи на Волині у період НЕПу.

Посилення дослідницького інтересу сучасних українських істориків до порушеної проблеми не є випадковим, оскільки він є складовою вивчення соціальної історії України ХХ ст. – одного з важливих напрямів досліджень історичної науки на сучасному етапі. Характеризуючи сучасний період історіографії проблеми дослідження, зокрема, необхідно виділити праці українських науковців: С. Гоцуляк (аналіз санітарно-епідеміологічного законодавства в Україні у ХХ ст.) (Гоцуляк, 2017); Н. Кузьмінець (протиепідемічні заходи, боротьба із соціальними захворюваннями у першій половині 1920-х рр.) (Кузьмінець, 2014); М. Мельничука (правове регулювання охорони здоров'я населення в УСРР у 1921–1929 рр.) (Мельничук, 2016); О. Мельничука, М. Мельничука (органи робітничої медицини в системі органів охорони здоров'я УСРР у 20-х рр. ХХ ст.) (Мельничук О., Мельничук М., 2019); І. Адамської (аналіз політики держави у сфері охорони здоров'я в УСРР в 1920-х рр.) (Адамська, 2011); С. Лупаренко (особливості розвитку системи охорони материнства й дитинства в Україні в 1920–1940-х рр.) (Лупаренко, 2013); М. Олійник (стан охорони здоров'я на Поділлі в 1921–1925 рр. (Олійник, 2014) та ін.

Однак, незважаючи на те, що радянська Волинь згадується в окремих із названих праць, поки немає комплексного дослідження розвитку санітарної справи у цьому регіоні в роки НЕПу (1921–1928 рр.). Винятком є дослідження І. Власюка (Власюк, 2020).

Мета статті – аналіз стану та проблем санітарної справи на Волині в роки НЕПу, протиепідемічних та інших заходів.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що Волинська губернія, як і багато інших губерній УСРР, на початку 1920-х рр. опинились у складній епідеміологічній ситуації. Поширеними були захворювання на тиф, холеру та інші заразні хвороби (Волинский пролетарий, 1921, с. 3). Це вимагало прийняття термінових заходів від державних органів для подолання епідемій.

Вирішувати ці питання мали: Народний комісаріат охорони здоров'я УСРР (функціонував з 1919 р.), відповідні відділи охорони здоров'я на місцях. Серед завдань державних санітарних органів УСРР були: санітарна охорона води, повітря й ґрунту; помешкань; харчових продуктів; охорона здоров'я дітей; боротьба із соціальними хворобами; санітарна освіта та ін. У 1923 р. утворено центральні, губернські та окружні санітарно-технічні ради (Гоцуляк, 2017, с. 114).

Протягом 1922–1923 рр. санітарний стан Волинської губернії поліпшився. Головне – зниження епідемій по всій губернії. Про це свідчила статистика, що показувала у першій половині 1923 р. різке падіння кількості хворих на тиф усіх видів, а також не зафіксовано про випадки захворювання на холеру. Широкий розвиток епідемій на початку 1922 року пояснювався тим, що Волинську губернію, як прикордонну лінію, втягнуто глибше та інтенсивніше в усі наслідки громадянської війни і перехідного періоду. Головним джерелом поширення епідемій були, з одного боку, голод біженців, а з іншого – в'язниці. Тому основну увагу звернено на санітарну обробку як біженців, так й ув'язнених (ДАЖО, ф. Р. 327, оп. 2, спр. 36, арк. 100 зв.).

Необхідно також наголосити на кампанії зі щеплення населення, які проводилися на Волині на початку 1920-х рр., у зв'язку з поширенням епідемій. Епідемії набували масового характеру, загрозливого для суспільства. Документи свідчать про те, що кампанія зі щеплення в м. Житомирі проводилася як тимчасовими загонами при губернській санітарно-епідеміологічній станції, так і постійним медперсоналом в усіх амбулаторіях, лікарнях та дитячих будинках. У 1922–1923 рр. у Житомирі періодично працювало два загони зі щеплення. Це дало позитивні результати, адже тут поступово зменшилася кількість щеплень проти віспи протягом 1922–1923 рр.: вакцинації – з 1359 до 705, ревакцинації – з 11536 до 10986. У селах Волині вакцинації відповідно зменшилися з 55485 до 12985, ревакцинації – з 67060 до 28632. Протихолерна кампанія 1923 р. не мала успіху у цій губернії, оскільки населення сіл несвідомо ставилося до вакцинації; було недостатньо коштів для перевезення медичного персоналу. Кількість первинних, вторинних та третинних протихолерних щеплень протягом року значно зменшилася (ДАЖО, ф. Р. 327, оп. 2, спр. 36, арк. 101).

Санітарний стан губернського центру м. Житомира на початку 1920-х рр. потребував змін на краще. Необхідно зазначити, що на 1 січня 1922 р. у місті було 4 санітарних лікаря. На дільницях санітарний нагляд здійснювався дільничими лікарями під контролем та при інструктивній допомозі окружних санепідемслужб.

За 1922 р. здійснено 7729 усіх санітарних оглядів та обстежень. За 1923 р. (до 1 вересня) здійснено 6694 огляди та обстеження, з них: по водопостачанню – 246, по будинках – 2258, по шкільній гігієні – 92, по харчуванню населення – 1360 тощо. У м. Житомирі вдалося покращити санітарний стан усіх місць загального користування (їдалень, ресторанів, базарів, бань і т. д.).

Справа санітарної просвіти рухалася повільно. Станом на 1923 р. на Волині не було будинків санітарної просвіти. Єдиною перешкодою до організації їх став брак коштів (ДАЖО, ф. Р. 327, оп. 2, спр. 36, арк. 102).

За 1922 р. всього по губернії прочитано 1065 лекцій, проведено 10 санітарних судів. За 1923 р. прочитано 864 лекції, проведено 6 санітарних судів. Тож використано усі доступні форми і види санітарної просвіти: лекції, санітарні суди, періодичні санстанції в робочій пресі та ін. Усю роботу із санітарної просвіти вдалося провести завдяки зв'язку з робочими організованими групами (у клубах), які переважно оплачували лекторів.

Незважаючи на певні здобутки у цій справі, проблеми існували: «Відносно благополуччя, відзначене до цього моменту на епідемічному фронті, якщо і пояснюється великими зусиллями медико-санітарних організацій губернії, то все ж одних зусиль замало. Немає поки на Волині серйозних ознак, які б свідчили про те, що це епідемічне затишшя знаходиться на міцному фундаменті певних досягнень». Зазначалося, що нічого не було ще зроблено для оздоровлення джерел водопостачання як на селі, так і в містах, що сільське населення проживало у негігієнічних житлових умовах (ДАЖО, ф. Р. 327, оп. 2, спр. 36, арк. 102 зв.).

Наскільки ефективною була робота державного органу із санітарно-просвітницької справи Волинської губернії (санпросвіта) можна дізнатись, наприклад, із відповідного звіту про його діяльність (з 1 квітня 1922 р. до 1 квітня 1923 р.). Приміром, в особистому складі організації був з 1921 р. завідувач лікар Гольдфарб, однак персоналу не вистачало. Лише з 1 березня 1923 р. вдалося запросити 2 постійних санітарних лекторів-лікарів Житомира.

Протягом того ж звітнього періоду умови роботи санпросвіти, якщо порівняти з 1921 р., лише трохи поліпшились. Серйозною проблемою залишався дуже малий штат. Відсутність губернатора-інспектора, постійного бюджету також були великою перешкодою для розвитку санітарної справи (ДАЖО, ф. Р. 360, оп. 1, спр. 18, арк. 73).

Дослідники зауважують, що санітарні лікарі були рідкісними фахівцями, адже складні умови праці змушували їх переходити в іншу сферу медичної діяльності (Мурашова, 2015, с. 56). Українські села забезпечено санітарними лікарями лише на 27 % від потреб (Кузьмінець, 2014, с. 52).

Для санітарної справи, як і для багатьох інших бюджетних справ, хронічною проблемою стала недостатність фінансування. Фінансові засоби санпросвіта за звітний період 1922–1923 рр. отримувала від губерньського відділу охорони здоров'я (1500 крб.), з підвідділу робочої медицини (1000 крб.), від союзу «Всемедикосанпраця» (300 крб.). Основну частину цих засобів витрачено для обладнання санпросвіти і придбання наукової літератури (ДАЖО, ф. Р. 360, оп. 1, спр. 18, арк. 73).

Проводили і літературно-видавничу роботу. За вказаний період видано листівку про холеру єврейською мовою, тираж – 1000 екземплярів. Наприкінці березня 1923 року підготовлено матеріал для газети «Туберкульозний Семиденник». У ній періодично публікували окремі санітарні сторінки під назвою «Санітарний клич» і «Санітарний сполох». Так, з 1 квітня 1922 р. до 1 квітня 1923 р. роздано 9904 екземпляри популярної літератури, 808 екземплярів наукових журналів «Лікарняна справа», «Профілактична медицина».

Продовжувала розвиватись і лекційна справа. На початку 1922 р. у Житомирі проведено менше 10 лекцій, а на початку 1923 р. ця цифра зросла до 50. Лекції мали не епізодичний характер, а цикловий, у старших класах трудових шкіл, школах із ліквідації загальної неписьменності, при клубах. Усього відвідало лекції 21 998 осіб.

Виставкова справа не знайшла достатнього застосування через відсутність постійного і пересувного музею-виставки, а також експонатів. Причиною цього послугував брак фінансових засобів для реалізації порушеного питання. Продовжувала функціонувати виставка із санітарної справи при клініці Охматдит.

Наприкінці 1922 року за ініціативи санпросвіти організовано науково-медичну бібліотеку, яка станом на 1923 рік мала 361 книгу. Основною формою діяльності цієї організації було живе і друковане слово (ДАЖО, ф. Р. 360, оп. 1, спр. 18, арк. 73 зв.-74).

Санпросвіта в 1923 р. продовжувала свою роботу, але не зробила всього того, що вона могла б зробити за більш сприятливих обставин. Скорочений штат, відсутність засобів, віддаленість від центру – основні причини недостатнього розвитку її роботи. Центру необхідно було звернути увагу на установку більш планомірного зв'язку з санпросвітою шляхом інструктування, надання літератури, лекторів, експонатів для музею. Для отримання нових знань організації потрібно було направити команду працівників до Харкова. Санпросвіта мала бути забезпечена не на папері, а реально відомою часткою участі в загальному бюджеті губерньського відділу охорони здоров'я (ДАЖО, ф. Р. 360, оп. 1, спр. 18, арк. 74 зв.).

Народний комісаріат охорони здоров'я (Наркомздоров'я) призначив, зокрема, з 1 травня до 1 липня 1925 р. вибіркове санітарне обстеження сільського населення. Згідно з постановою обстеження здійснювалося санітарною організацією, для якої створювалися санітарно-епідеміологічні курси у кожній губернії. Санітарне обстеження сіл, селищ міського типу, джерел водопостачання здійснювалося по відповідних формах, розроблених цим народним комісаріатом. До того ж пропонувалося терміново, де це ще не було зроблено, скласти план

обстеження; виділити на обстеження необхідну кількість санітарних лікарів; заохотити до обстеження водопостачання санітарно-бактеріологічну лабораторію; забезпечити санітарних лікарів коштами і засобами; вести обстеження у повній згоді, а де можливо – при безпосередній участі земельних органів та їх персоналу на місцях. Кожний слухач санітарних курсів протягом двох місяців мав обстежити мінімум 300 будинків, 200 криниць у нових і старих селах (ДАЖО, ф. Р. 28, оп. 1, спр. 149, арк. 24–24 зв.).

Санітарно-гігієнічний стан лікарень м. Житомира був загалом задовільним, але мав низку проблем. Про це, зокрема, можна дізнатись із «Акту обстеження першої радянської лікарні» від 28 вересня 1927 р. (нині – Центральна міська лікарня № 1 м. Житомира).

Наприклад, бактеріологічний кабінет-лабораторія станом на вказану вище дату працювала лише місяць і знаходилася на стадії організації. Протягом цього часу в лабораторії здійснено 800 обстежень. Штат був невеликим, складався із завідувача та 2 лаборантів.

Різні відділення лікарні мали свої санітарні проблеми. Так, у гінекологічному гнійному відділенні в усіх палатах виявлено багато мух, через брак сіток на вікнах. Хворі отримували їжу в недостатній кількості: наприклад, зранку – чай, хліб або булку, столову ложку цукру (ДАЖО, ф. Р. 280, оп. 1, спр. 40, арк. 67).

У терапевтичному відділенні не вистачало 2 санітарок, а персонал не мав вихідних днів. У пологовому відділенні: недостатньо ковдр, білизни для дітей; у поганому стані був інструментарій; черговий телефоніст знаходився у сирому підвалі.

У гастроінфекційному відділенні вночі чергувала одна сестра і одна санітарка на 44 хворих. Саме ж відділення було переповнене хворими. На всіх не вистачало посуду.

У дитячому інфекційному відділенні діти із запаленням мозку і черевним тифом лежали в одній палаті. Догляд за дітьми був поганим, тому що на 40 хворих дітей припадала одна санітарка.

Приміщення зубного кабінету вважали непридатним та тісним. Зуби видаляли боляче. У хірургічному кабінеті амбулаторна кімната була темною, брудною і вимагала ремонту; було недостатньо бинтів. Вся амбулаторія розрахована на 70 пацієнтів, а приймалося 150.

Бруд виявлено і в психіатричному відділенні. Персонал дуже грубо поводився з хворими. Не було халатів для обслуговуючого персоналу; також не вистачало кухонного посуду. У терапевтичному відділенні зіпсовано вентиляцію. Телефони у відділеннях не працювали (ДАЖО, ф. Р. 280, оп. 1, спр. 40, арк. 67 зв.-68).

Аналіз змісту та висновків актів обстеження дитячих будинків у м. Житомирі та Волинській окрузі свідчить про те, що постійними проблемами санітарно-гігієнічного стану цих закладів були невідповідний стан приміщень, бруд, брак білизни, достатньої кількості засобів особистої гігієни для кожної дитини; поширення серед дітей корости, інших інфекційних хвороб (ДАЖО, ф. Р. 280, оп. 1, спр. 507, арк. 14).

Важливе значення для поліпшення санітарно-гігієнічного стану Волині мало утримання в чистоті вулиць, дворів та садиб. Так, у постанові Волинського губернського виконавчого комітету по відділу охорони здоров'я від 11.06.1925 р. йшлося про дуже велике забруднення багатьох населених пунктів губернії, насамперед міст (Житомира, Коростеня, Шепетівки). Це призводило до поширення різних захворювань. Наполягалось, щоб у кожному дворі зробити сміттєву скриню, щільно закривати її кришкою і періодично проводити її чищення шляхом вивезення за місто, на встановлені сміттєзвалища. У дворах та садибах мали бути вигрібні ями з періодичним чищенням та стеженням, щоб вони не були переповнені. Підмітання вулиць, тротуарів, бульварів, площ потрібно проводити не пізніше 9 години ранку. Щоденно слід прибирати торговельні площі. На міліцію покладалась догляд не допускати вивалювати бруд та нечистоти на невстановлені місця. Винні у невиконанні цієї обов'язкової постанови притягувалися до судової відповідальності (ДАЖО, ф. Р. 28, оп. 1, спр. 149, арк. 32–32 зв.).

Однією з поширених хвороб в умовах післявоєнного часу був туберкульоз. Вважається, що на початку 1920-х рр. в УСРР цією хворобою вражено до 70 % населення (Мельничук, 2016, с. 162). Ріст туберкульозу на початку 1920-х рр. поставив перед Народним комісаріатом з охорони здоров'я та його організаціями на місцях невідкладне завдання радикальної боротьби із цією соціальною хворобою. Для цього, зокрема на Волині, 15–22 квітня 1923 р. проведено семиденник щодо боротьби з туберкульозом. Комітет у складі 3-х осіб керував його організацією. Робота відбувалася у таких секціях: літературно-агітаційній, фінансово-звітній та видовищній. Літературно-агітаційна секція розвинула велику санітарно-просвітницьку діяльність; видано газету на тему боротьби з туберкульозом. Результатом роботи став значний інтерес населення до цього питання (ДАЖО, ф. Р. 360, оп. 1, спр. 18, арк. 88).

Загалом інфекційні хвороби були поширеним явищем того часу. Серед них варто виділити і венеричні захворювання, які вражали певну частину населення через проблеми статевої поведінки, відповідні відхилення, недотримання санітарних норм особистої гігієни. Венеричні диспансери мали виявляти, облікувати та лікувати хворих на сифіліс та інші статеві

захворювання. Наприклад, окружний венеричний диспансер на Волині (м. Житомир) здійснював облік здорових та хворих повій, проводив санітарну обробку їх у кабінетах. З метою боротьби з проституцією проводилася масова агітаційна робота (лекції, санітарні суди та ін.). Дуже бажаним було створення трудового притулку для повій. Необхідно зазначити, що вирішення проблеми проституції ускладнювалося економічними проблемами жінок, їх сімей. Окружний венеричний диспансер брав безпосередню участь у роботі «Ради по боротьбі з проституцією». Його лікувально-консультативна діяльність охоплювала дитячі консультації, будинки матері і дитини. Важливе значення у санітарно-профілактичній роботі венеричного диспансеру з населенням мала організація осередків охорони здоров'я на підприємствах, при спілках та колективах. Тож 1927 р. організовано такі осередки у комунальних робітників, транспортників м. Житомира, при спілці «Харчсмак» та ін. Ще одним важливим напрямом роботи були наукові статті лікарів вендиспансеру, проводилося анкетування для учнів та молоді зі статевих питань (ДАЖО, ф. Р. 280, оп. 1, спр. 40, арк. 5).

Проблемами в роботі вендиспансеру стали скорочення штатів робітників, кошторису. Це відповідно позначалося на можливостях проведення лікувально-профілактичних заходів, інструментарії та роботі санітарної освіти. Проблема щодо захворюваності населення на венеричні хвороби залишалася актуальною, оскільки відвідування вендиспансера хворими у 1927 р. збільшилося на 500 осіб щомісяця, порівнюючи з попереднім роком. Подальшої роботи вимагало обстеження у колективах та родинах хворих. Окремим питанням була боротьба з дитячим венеризмом (ДАЖО, ф. Р. 280, оп. 1, спр. 40, арк. 5).

Боротьба з інфекційними захворюваннями стала актуальною протягом усіх 1920-х рр. Зокрема, про це свідчить зміст постанови № 28 Волинського губернського виконавчого комітету по відділу охорони здоров'я від 12 лютого 1924 р. «Про екстрені повідомлення про випадки захворювань гострозаразними хворобами та смерті від них». У ній йшлося про заповнення лікарями (у разі виявлення хворих) спеціальних карток встановленої форми, що надсилалися у санітарні органи. Встановлювався перелік таких захворювань (у т. ч. чума, холера, тиф, кір, віспа, дифтерит та ін.). Винні у порушенні цієї постанови притягалися до кримінальної відповідальності (ДАЖО, ф. Р. 276, оп. 1, спр. 48, арк. 35).

Так, 28 лютого цього ж року прийнято ще одну постанову місцевої влади на Волині «Про охорону на базарах харчових продуктів від забруднення». Зокрема, наголошувалося на тому, що торговці повинні дотримуватись належної чистоти на своїх місцях; продукти мають розміщувати за видами, на полицях відповідної висоти; між лініями, зайнятими торговцями, повинні бути проміжки достатньої ширини для вільного пересування громадян. Продаж м'яса без клейма суворо заборонявся. Органи міліції мали сприяти предстваникам санітарного нагляду стежити за продажем харчових продуктів. Ставилися вимоги щодо утримання в чистоті столів, інших пристосувань для ведення торгівлі, до одягу торговців тощо (ДАЖО, ф. Р. 276, оп. 1, спр. 48, арк. 51).

Отже, місцева влада акцентувала увагу на злободенних санітарно-гігієнічних проблемах суспільства, що потребували термінового вирішення.

Висновки. Аналіз стану санітарної справи на Волині в роки НЕПу показує, що сама справа розвивалася досить повільно, в умовах післявоєнного часу. З роками відбувалося поступове поліпшення її розвитку. Недофінансування та відсутність достатньої кількості кадрів цієї сфери охорони здоров'я населення залежало від держави. Обстеження лікарняних закладів м. Житомира, дитячих будинків виявило низку санітарно-гігієнічних проблем, що потребували негайного вирішення. Тож санітарна справа потребувала належної підтримки з боку державних органів. Серед профілактичних заходів для запобігання поширеним захворюванням часто практикувалися агітаційні заходи, створення осередків охорони здоров'я у виробничих колективах. Санітарно-гігієнічний стан міст і сіл Волині, рівень інфекційних захворювань населення перебували під постійним контролем з боку місцевих органів влади.

Подяка. Висловлюємо щиру вдячність працівникам архівних установ та бібліотек за сприяння у підготовці статті, а також членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Адамська, І. Г. (2011). *Партійно-державна політика в галузі охорони здоров'я в Українській СРР (1919–1929 рр.)*: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2011. 15 с.
- Власюк, І. (2020). Стан і проблеми у сфері охорони здоров'я на Волині у роки НЕПу (1921–1928 рр.). *Емінак: науковий щоквартальник*. № 3 (31) (липень-вересень). С. 132–140. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.3\(31\).442](https://doi.org/10.33782/eminak2020.3(31).442)
- Волинський пролетарий (1921). *Волинський пролетарий* 14 июля, № 9, 3.
- Гоцуляк, С. Л. (2017). *Санітарно-епідеміологічне законодавство в Україні у ХХ ст.*: дис. канд. юр. наук: 12.00.01. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 218 с.
- ДАЖО – Державний архів Житомирської області
- Кузьмінець, Н. П. (2014). Охорона здоров'я в Україні в першій половині 1920-х років: історичний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 22. С. 49–54.
- Лупаренко, С. Є. (2013). Розвиток системи охорони материнства й дитинства в Україні в 1920–40-х рр. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Вип. 37. С. 452–457.
- Мельничук, М. (2016). *Правове регулювання охорони здоров'я населення УСРР (1921–1929 рр.)*: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 223 с.
- Мельничук О. & Мельничук М. (2019). Органи робітничої медицини в системі органів охорони здоров'я УСРР у 20-х рр. ХХ ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 27. С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-27-25-36>
- Мурашова, О. П. (2015). Заходи радянської влади у сфері охорони здоров'я в Україні у 1920–1930-х рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 23. С. 55–60.
- Олійник, М. (2014). Стан охорони здоров'я на Поділлі в 1921–1925 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Вип. 1(1). С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ist_2014_1%281%29__11

Olexandr A. Buravsky

Zhytomyr Ivan Franko State University
Dr. (History), Professor (Ukraine)

Igor M. Vlasyuk

Zhytomyr Ivan Franko State University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

**Development of Sanitary Affairs in Volyn
During the NEP (1921–1928)**

Abstract. *The purpose of the study is to analyze the state and problems of sanitary affairs development in Volyn during the new economic policy (1921–1928). The methodology of the research is based on the principles of scientificity, historicism, objectivity, as well as general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical methods (historical-comparative, historical-statistical, historical-systemic). The scientific novelty of the article is a comprehensive study of the sanitary affairs development in Volyn during the NEP period based on the new archival documents involved to reveal the topic. Conclusions.* Sanitary affairs in Volyn during the NEP (1921–1928) developed slowly, which was primarily due to the consequences of the civil war. In general, the sanitary and hygienic condition in this region was satisfactory, gradually improving. There was a fight against epidemics (typhoid, cholera, tuberculosis, etc.), venereal diseases, and appropriate preventive measures were taken. However, the problems of insufficient financing of sanitary matters, the number of personnel, etc. remained. It is important to note that the development of sanitary affairs in the region required an increase in full-time certified doctors. The campaigning and explanatory work carried out by the sanitary education bodies to overcome epidemics can also be considered satisfactory. An examination of certain medical and children's institutions in Zhytomyr showed the presence of sanitary and hygienic problems, an increase in the number of patients with certain infectious diseases. In particular, the number of patients with venereal diseases has increased. The issue of recording the incidence of acute infectious diseases was relevant. Keeping trading places in bazaars clean was also important task. It was necessary to solve other problems of pollution in populated areas of the region. Sanitary affairs in Volyn, as well as in Ukraine, in the mentioned years required constant state support.

Key words: sanitary affairs; epidemics; Volyn; Soviet government; new economic policy (NEP).

References

- Adamska, I. H.** (2011). *Partiino-derzhavna polityka v haluzi okhorony zdorovia v Ukrainiskii SRR (1919–1929 rr.)* [The health care party and state policy in Ukrainian SSR (1919–1929)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Vlasiuk, I.** (2020). Stan i problemy u sferi okhorony zdorovia na Volyni u roky NEPu (1921–1928 rr.) [State and Problems in the Field of Health Care in Volhynia during NEP Years (1921–1928)]. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: Scientific Quarterly Journal*. № 3 (31) (lypen-veresen). S. 132–140 [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.33782/emina2020.3\(31\).442](https://doi.org/10.33782/emina2020.3(31).442)
- Volynskiy proletaryi** (1921). *Volynskiy proletaryi – Volyn proletarian*. 14 yulia, №9, 3 [in Russian].
- Hotsuliak, S. L.** (2017). *Sanitarno-epidemiolohichne zakonodavstvo v Ukraini u XX st.* [Sanitary legislation in Ukraine in the XXth Century]: dys. kand. yur. nauk: 12.00.01. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv. 218 s. [in Ukrainian]
- DAZHO** – Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archives of Zhytomyr Region]
- Kuzminets, N. P.** (2014). Okhorona zdorov'ia v Ukraini v pershii polovyni 1920-kh rokiv: istorychni aspekt [Health in Ukraine in the first half of 1920: historical aspects]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: History*. 22, 49–54 [in Ukrainian].
- Luparenko, S. Ye.** (2013). Rozvytok systemy okhorony materynstva y dytynstva v Ukraini v 1920–40-kh rr. [The development of the system of maternal and child health in Ukraine in the 1920–40 th]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and secondary school pedagogy*, 37, 452–457 [in Ukrainian].
- Melnichuk, M.** (2016). *Pravove rehuliuвання okhorony zdorovia naseleння USRR (1921–1929 rr.)* [Legal Regulation of Health Protection of the USSR's Population (1921–1929)]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Melnichuk, O. & Melnychuk, M.** (2019). Orhany robitnychoi medytsyny v systemi orhaniv okhorony zdorovia USRR u 20-kh rr. XX st. [Bodies of labor medicine in the system of health protection of the Ukrainian SSR in the 20's of the twentieth century] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: History*. 27. C. 25–36. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-27-25-36>
- Murashova, O. P.** (2015). Zakhody radianskoi vlady u sferi okhorony zdorovia v Ukraini u 1920–1930-kh rr. [Actions of soviet authorities in health care in Ukraine during 1920–1930s]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: History*. 23, 55–60 [in Ukrainian].
- Oliinyk, M.** (2014). Stan okhorony zdorov'ia na Podilli v 1921–1925 rr. [Healthcare situation in Podillia region in 1921–1925]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii – Scientific Issue Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University Series: History*, 1 (1), 39–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ist_2014_1%281%29__11 [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 12.11.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 23.02.2023 р.